

Nicolae FELECAN **NOȚIUNEA DRUM ÎN LIMBA ROMÂNĂ (IV)**

În limba română noțiunea *drum* este exprimată printr-o varietate de termeni. În studiul de față ne vom ocupa de împrumuturile din limbile occidentale – franceză, italiană, germană – și de unii termeni formați pe teren propriu. Pentru a ușura expunerea și a nu crea dubii, îi vom prezenta în ordine alfabetică.

Alee, alei, s. f. (din fr. *allée*) „fundătură, intrare; drum prin parc, printr-o grădină, așternut cu nisip sau cu prundiș și mărginit de arbori sau de flori; stradă plantată cu arbori, stradă îngustă și scurtă; spațiu de circulație mărginit pe ambele părți de elemente arhitecturale”.

Autobandă, autobenzi, s. f. (calc după germ. *Autobahn*) „șosea utilizată numai pentru vehicule rapide; șosea modernă de mare capacitate rezervată numai circulației auto-vehiculelor”. „E limpede că totul trebuie început de la căile de acces: șosele, *autobenzi* și chiar autostrăzi”, „Autoritățile județene ridică din umeri în lipsa fondurilor. Proiectele mediatizate în ultimii ani (*autobanda* Baia Mare – Vaja și Drumul Nordului) au rămas doar pe hârtie...” („Graiul Maramureșului”, an XI, nr. 3167, p. 1).

Autostradă, autostrăzi, s. f. (din fr. *autostrade*, it. *autostrada*) „șosea modernă de mare capacitate rezervată circulației autovehiculelor și având de obicei cele două sensuri de circulație separate între ele”.

Bac, bacuri, s. n. (din fr. *bac*) „pod umblător; brod, brudină”.

Canal, canale, canaluri, s. n. (din fr. *canal*, lat. *canalis*) „albie artificială sau amenajată care leagă între ele două mări, două fluvii, un râu cu un lac etc. și care servește la navigație, la irigații sau la construcții hidrotehnice; curs de apă îndiguit și drenat cu scopul de a-l face navigabil, de-a preveni inundațiile etc.; cale de circulație pe apă (ținând loc de stradă) în orașele așezate la mare sau pe fluvii”.

Continuare din „Limba Română” nr. 1-3, 2007, p. 50-53, nr. 10-12, 2007, p. 151-157, nr. 5-6, 2008, p. 137-143.

Coridor, coridoare, s. n. (din fr. *corridor*, germ. *Korridor*) „loc de trecere îngust (și lung), care leagă încăperile unei clădiri; culoar; porțiune îngustă de spațiu de-a lungul compartimentelor unui vagon de cale ferată”.

Faleză, faleze, s. f. (din fr. *falaise*) „fâșie de teren special amenajată pentru plimbare de-a lungul unui mal (înalt și abrupt) al unei mări sau al unui lac”.

Făgaș, făgașe, s. n. (din magh. *vagas*) (reg.) „urmă adâncă în pământ lăsată de ape sau de roțile vehiculelor; cale, drum”.

Floaștăr, floaștere, s. n. (din germ. *Pflaster* „caldarâm, pavaș”) (reg.) „asfalt, trotuar”¹.

Fundac, fundacuri, s. n. (din *fund* + *-ac*) (reg.) „alee, fundătură, intrare”.

Galerie, galerii, s. f. (din fr. *galerie*, cf. it. *galleria*, germ. *Galeria*) „coridor subteran în formă de tunel care permite accesul minerilor la zăcământ; canal subteran de comunicație care face legătura între două puncte ale unei lucrări hidrotehnice; coridor lung (și boltit) situat în interiorul sau în afara unei clădiri, servind ca element de legătură sau ca loc de plimbare”.

Gang, ganguri, s. n. (din germ. *Gang*) „loc de trecere aflat sub o construcție, sub boltitura unei case; coridor, galerie, culoar”.

Hagău, hagăuă, s. n. (din magh. *hago*) (reg.) „loc mai abrupt cu drum pe el”².

Hoarlă, hoarle, s. f. (din *hoarnă*, formă refăcută din *hoarne*, pluralul lui *horn*³) (reg.) „drum mai adâncit pe panta unui deal sau munte”⁴.

Horaiță, horaițe, s. f. (din *horă* „dans popular; petrecere; scandal, tărașoi” + *-iță*)⁵ (reg.) „drum format în mod natural, prin circulație, între casele unei localități rurale; uliță, stradă”⁶, cf. și expresia *a umbla pe horaiță* „a umbla aiurea”.

Horliță, horlițe, s. f. (din *hoarlă* + *-iță*) (reg.) „drum mai adâncit pe panta unui deal sau munte”⁷.

Hipodrom, hipodromuri, s. n. (din fr. *hippodrome*) (sport) „incintă amenajată pentru desfășurarea concursurilor hipice, prevăzută cu tribune pentru spectatori”.

Impas, impasuri, s. n. (din fr. *impasse*) (înv.) „drum fără ieșire; intrare, fundătură”.

Intrare, intrări, s. f. (din *intra*, cf. fr. *entree*, engl. *entry*) „stradă mică (de acces); fundătură”.

Itinerar, itinerare, s. n. (din fr. *itineraire*, lat. *itinerarius*) „drum, cale pe care se realizează o călătorie”.

(În)fundătură, fundături, s. f. (din *înfunda* + *-ătură*) (reg.) „alee, intrare, fundac; drum, stradă fără ieșire”.

Jarnău, (jârănău), s. n. (var. a lui *șirlău*, cf. DA) (reg.) „drum adâncit pe un deal” (Molișet, jud. Bistrița-Năsăud)⁸.

Kartodrom, s. n. (sport) „pistă pentru carting”.

Marșrut, marșrute, s. n. (din germ. *Marschroute*, fr. *marcheroute*, rus. *marșrut*) (înv.) „itinerar”.

*Melcodrom*⁹, s. n. (ironic) „pistă pentru melci” („Adevărul”, 05.03.05).

Pas, pasuri, s. n. (din germ. *Pass*, fr. *pas*) „drum, loc îngust și mai coborât, de-a lungul unei văi, între munți sau dealuri, prin care se trece dintr-o parte în alta; trecătoare”.

Pasarelă, pasarele, s. f. (din fr. *passarelle*) 1. „podeț mobil care leagă de chei puntea unui vapor ancorat; 2. pod îngust așezat la înălțime peste o cale ferată, peste un canal etc., pentru a permite trecerea pietonilor; 3. galerie acoperită sau punte îngustă care face legătura dintre două clădiri sau două aripi ale aceleiași clădiri, la nivelul acelorași etaje”.

Pistă, piste, s. f. (din fr. *piste*, it. *pista*) 1. „fâșie de teren amenajată ca drum și rezervată unei circulații speciale; fâșie de teren (circulară, ovală etc.) amenajată pentru întreceri sau antrenamente sportive; teren amenajat pentru rularea avioanelor la decolare și la aterizare; 2. (fig.) fâgaș, cale”.

Ponton, pontoane, s. n. (din fr. *ponton*) „pod plutitor improvizat, a cărui platformă este susținută de bărci sau de alte vase legate între ele”.

Rută, rute, s. f. (din fr. *route*) „drum urmat de un vehicul; linie străbătută de-o cale de comunicație între două localități; traseu”¹⁰.

Splai, splaiuri, s. n. (cf. *plai*) „stradă amenajată pe malul unei ape”.

Stradă, străzi, s. f. (din ngr. *strata*, it. *strada*) „drum (pavat sau asfaltat) în interiorul unei localități, de-a lungul căruia se înșiră, de-o parte și de alta, trotuarele și casele”.

Stradelă, stradele, s. f. (din it. *stradella*) „străduță”.

Șenal, șenale, s. n. (din fr. *chenal*) „porțiune navigabilă în jurul unui râu, canal sau lac, destul de largă și de adâncă pentru a asigura navigația la intrarea într-un port”.

Șosea, șosele, s. f. (din fr. *chaussee*) „cale de comunicație interurbană, pietruită sau asfaltată; (p. restr.) stradă largă la intrarea într-un oraș, frumos amenajată, care continuă căile de comunicație interurbane”. Expresii: *șosea națională* „șosea care leagă între ele centrele importante ale țării și a cărei îngrijire se află în seama administrației centrale”, *șosea comunală* „șosea care leagă mai multe comune între ele, fiind îngrijită de comunele respective”.

Ștrec, ștrecuri, s. n. (din germ. *Strecke*) (prin Trans. și Banat) „cale ferată”¹¹.

Trotuar, trotuare, s. n. (din fr. *trottoir*) „porțiune marginală din suprafața unei străzi, special amenajată, mai ridicată decât partea carosabilă, rezervată circulației pietonilor”.

Tunel, tuneluri (și *tunele*), s. n. (din fr. *tunnel*) „galerie subterană care traversează un masiv muntos sau deluros sau trece pe sub nivelul solului, pe sub o

apă etc., servind drept cale de comunicație; drum săpat în munte sau într-un deal”.

Vangă, vângi, s. f. (din germ. *Wange*) (reg.) „drum mai jos decât grădinile sau ogoarele, la dreapta și la stânga”¹².

Velodrom, velodromuri, s. n. (din fr. *velodrome*) (sport) „pistă special amenajată, de formă circulară și înclinată, pentru cursele de biciclete (sau de motociclete)”.

Viaduct, viaducte, s. n. (din fr. *viaduc*, germ. *Viadukt*) „construcție de piatră, de beton sau de metal, care susține o cale de comunicație terestră, traversând o vale la mare înălțime; drum peste prăpăstii”.

Zugău, zugauă, s. n. (din magh. *zugo*) (reg.) „drum mâncat de ape; drum pieziș tare”¹³.

Prezentarea termenilor care denumesc „drumul” în limba română relevă câteva aspecte importante.

În primul rând, constatăm numărul mare al acestora, în jur de 60, un adevărat câmp lexico-semantic în cadrul general al lexicului românesc. Ei au apărut în timp (pe măsură ce s-au ivit căi noi de circulație sau odată cu modernizarea celor existente) peste un strat moștenit, format din puțini termeni specializați în a denumi o stare de lucruri relativ simplă, redusă la nevoile stringente de deplasare într-un spațiu restrâns, situat în zone de deal și munte, adică acolo unde era nevoie doar de o cărare, de o punte sau de un vad, suficiente pentru deplasarea unui om sau a unui animal.

Pe măsură ce realitățile s-au schimbat și societatea s-a modernizat, au apărut cuvinte noi, capabile să redea aceste nevoi. Mai întâi și-au făcut simțită prezența cuvintele slave vechi și apoi cele europene – franceze, italiene, germane – și cele din limbile populațiilor înconjurătoare. Desigur, unii termeni, mai ales cei împrumutați de la vecinii noștri, n-au adus semnificații noi, ci s-au folosit ca sinonime pe lângă termenii de bază, eventual cu unele nuanțe. Ceilalți însă sunt și purtătorii unor informații utile privind evoluția societății într-o perioadă de timp, gradul de tehnicitate și, mai ales, legăturile cu alte civilizații europene.

Pentru a avea imaginea clară a tuturor valorilor pe care le comportă acești termeni, vom face, în continuare, o analiză semantică a lor, așa cum este ea preconizată la ora actuală în lucrările de specialitate¹⁴.

Cunoscând faptul că fiecare cuvânt din cele analizate are un sens de bază, care-l include în acest câmp lexico-semantic, și unul sau mai multe sensuri particulare, vom folosi pentru primul sintagma de „sem comun”, iar pentru celelalte cea de „seme specifice, variabile sau distinctive”.

În cazul nostru, *semul comun* este „cale de acces; drum”, iar *semele specifice* țin de particularități privitoare la „natura drumului”, la „destinația” pe care o are, la „amplasarea lui în spațiu” ori la ceea ce „leagă între ele”. Pe toate le-am desprins

atât din definițiile lexicografice, acolo unde ele erau menționate, cât și din situația reală, din contextul comunicațional în care apar.

Așadar, fiecare din termenii acestei paradigme pot fi definiți semic astfel: „cale de acces; drum”, ca sem comun, + „natura drumului” + „destinația” + „amplasarea în spațiu” + „leagă între ele”, ca seme specifice.

În continuare vom încerca să detaliem *semele distinctive* și să menționăm lexemele ce le caracterizează:

1. „Natura drumului”, care trimite la două tipuri:

a. natural: *cale, cărare, colnic, drum, fâgaș, fundac, hagău, hoarlă, horaiță, horliță, impas, intrare, (în)fundătură, jârâu, pas, plai, potea, potecă, pravăț, prislop, șenal, șleau, tarniță, uliță, vad, vângă, zăhată, zugău.*

b. construit de om: *alee, autobandă, autostradă, bac, brod, brudină, cale ferată, canal, coridor, drum¹⁵, floașter, fundac, (în)fundătură, galerie, gang, hipodrom, intrare, itinerar, kartodrom, marșrut, pasarelă, pârtie, pistă, pod, ponton, punte, rută, splai, stradă, stradelă, șenal, șosea, ștrec, trotuar, tunel, velodrom, viaduct¹⁶.*

2. „Destinația” are următoarele componente:

a. pentru persoane: *alee, cale, cărare, coridor, galerie, gang, horaiță, intrare, pasarelă, pistă, potecă, splai, șosea, trotuar, uliță.*

b. pentru a permite accesul la ceva: *coridor, galerie.*

c. pentru plimbare sau relaxare: *faleză, splai, șosea.*

d. pentru vehicule cu tracțiune animală: *fâgaș, hagău, horaiță, pravăț, șleau, tarniță, zăhată, jârâu, vângă.*

e. pentru vehicule mari: *autobandă, autostradă, drum, stradă, șosea, tunel, viaduct.*

f. pentru mersul trenurilor: *cale ferată, drum de fier, ștrec.*

g. pentru accesul unor ambarcațiuni sau vapoare: *canal, șenal.*

h. pentru curse și competiții sportive: *hipodrom, kartodrom, pistă, velodrom.*

3. „Situarea în spațiu” include componentele:

a. în localitate: *alee, canal, drum, floașter, fundac, (în)fundătură, gang, horaiță, impas, intrare, pasarelă, pistă, pod, splai, stradă, stradelă, șosea, trotuar, uliță.*

b. în afara localității: *autobandă, autostradă, cale, cărare, canal, colnic, drum, faleză, fâgaș, hagău, hoarlă, horliță, impas, itinerar, jârâu, marșrut, pas, pârtie, plai, pod, potea, potecă, pravăț, prislop, rută, șenal, șleau, șosea, ștrec, tarniță, tunel, vad, vângă, viaduct, zăhată, zugău.*

c. într-o clădire (într-un vagon): *coridor, galerie.*

d. subteran: *galerie, tunel.*

- e. pe apă: *bac, brod, brudină, canal, pod, ponton, punte, șenal*.
 - f. în pădure: *colnic*.
 - g. în aer: *cale aeriană, pasarelă, rută aeriană*.
 - h. pe zăpadă: *pârtie*.
4. „Leagă între ele”:
- a. două sau mai multe localități: *autobandă, autostradă, cale ferată, drum, itinerar, marșrut, rută, șosea*.
 - b. două maluri ale unei ape: *bac, brod, brudină, pod, ponton, punte, vad*.
 - c. două maluri ale unei văi adânci (două piscuri de munte sau de deal): *viaduct*.
 - d. o apă de o localitate, două mări (sau oceane), un fluviu de o mare sau ocean: *canal*.
 - e. două zone geografice despărțite printr-un munte sau deal ori două laturi ale unei șosele: *pasarelă, tunel*.
 - f. diferite încăperi ale unei clădiri (sau ale unui vagon de tren): *coridor, galerie*.

Dacă marcăm cu + (plus) trăsătura pe care lexemul o conține (manifestare pozitivă), cu – (minus) lipsa trăsăturii (manifestare negativă), cu (+) (plus între paranteze) manifestare posibilă în condiții (lingvistice și extralingvistice) determinate, și cu 0 (zero) relația de indiferență față de unele trăsături, putem obține, și sub formă de tabel, situația prezentată mai sus, fie în totalitate, fie separat, în funcție de semele distinctive¹⁷.

BIBLIOGRAFIE

1. K. Baldinger, *Teoria semantică*, Editorial Gredos, Madrid, 1977.
2. Angela Bidu-Vrănceanu, *Paradigmatic și sintamatic în semantică*, în „Limba română”, XXIX, nr. 1.
3. Angela Bidu-Vrănceanu, Narcisa Forăscu, *Modele de structurare semantică. Cu aplicații la limba română*, Timișoara, Editura Facla, 1984.
4. Angela Bidu-Vrănceanu, *Limba română contemporană. Lexicul*, Editura Humanitas Educațional, 2005.
5. Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar de arhaisme și regionalisme*, București, Editura Saeculum I. O., 2000.
6. E. Coșeriu, *Pour une sémantique diachronique structurale*, în „Travaux de linguistique et de littérature”, Strassbourg, 1964, I, 1.
7. E. Coșeriu, *Vers une typologie des champs lexicaux*, în „Cahiers de lexicologie”, 1975, vol. XXVII, II.
8. I. Coteanu, A. Bidu-Vrănceanu, *Limba română contemporană. Vol. II Vocabularul*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1975.

9. DA = *Dicționarul limbii române* (publicat de Academia Română, sub redacția lui Sextil Pușcariu), București, 1913-1949.
10. *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Academiei, 1975.
11. Horst Geckeler, *Semantica estructural y teoria del campo lexico*, Editorial Gredos, Madrid, 1976.
12. A. J. Greimas, *Sémantique structurale. Recherche de la méthode*, Larousse, Paris, 1966.
13. L. Guilbert, *La créativité lexicale*, Paris, 1975.
14. *Le petit Robert, Dictionnaire de la langue française*, Paris, 2002.
15. Dumitru Loșonți, *Toponime românești care descriu forme de relief*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2000.
16. Dumitru Loșonți, *Cercetări și ipoteze etimologice*, București, Editura Academiei Române, 2007.
17. J. Lyons, *Éléments de sémantique*, Larousse, Paris, 1978.
18. *Lucrările celui de-al XII-lea Simpozion Național de Dialectologie*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2006.
19. Georges Kleiber, *La sémantique du prototype. Catégories et sens lexical*, PUF, Paris, 1990.
20. G. Mounin, *Clefs pour la sémantique*, Editions, Sghers, Paris, 1972.
21. Vincent Nyckees, *La sémantique*, Belin, Paris, 1998.
22. B. Pottier, *Vers une sémantique moderne*, în „Travaux de linguistique et de littérature”, 1964, II,1.
23. August Scriban, *Dicționarul limbii românești*, Iași, 1939.
24. *Semantică și semiotică*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981.
25. Adriana Stoichițoiu-Ichim, *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică. Influențe. Creativitate*, București, All, 2001.
26. *Tezaurul toponimic al României. Transilvania (TTRT) Valea Hășdății*, de Dumitru Loșonți și Sabin Vlad, București, Editura Academiei Române, 2006, p. 65.
27. Christian Touratier, *La sémantique*, Armand Colin, Paris, 2004.

NOTE

¹ Vasile Frățilă, *Elemente de origine germană în graiurile românești din Transilvania de centru și sud*, în „Lucrările celui de-al XII-lea Simpozion Național de Dialectologie”, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2006, p. 150.

² *Tezaurul toponimic al României. Transilvania (TTRT) Valea Hășdății*, de Dumitru Loșonți și Sabin Vlad, București, Editura Academiei Române, 2006, p. 65.

³ *Vezi Atlasul lingvistic pe regiuni. Muntenia și Dobrogea*, de Teofil Teaha, Mihai Conțiu, Ion Ionică, Paul Lăzărescu, Bogdan Marinescu, Valeriu Rusu, Nicolae Saramandu, Magdalena Vulpe, vol. II, București, 1996, harta 205.

⁴ Dumitru Loșonți, *Toponime românești care descriu forme de relief*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2000, p. 170-171.

⁵ A. Scriban, *Dicționarul limbii românești*, 1939, îl pune în legătură cu ucraineanul *gora* „munte”.

- ⁶ Cf. Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar de arhaisme și regionalisme*, București, Editura Saeculum I. O., 2000, p. 136.
- ⁷ D. Loșonți, *Toponime românești*, op. cit., p. 171; Idem, *Cercetări și ipoteze etimologice*, București, Editura Academiei Române, 2007, p. 106-107.
- ⁸ D. Loșonți, *Toponime românești*, op. cit., p. 175.
- ⁹ Cuvintele *melcodrom* și *zvonodrom*, atestate în „Adevărul”, din 05.03.05, sunt „Creații românești cu totul ocazionale, ... realizate printr-o deviere semantică motivată stilistic”, A. Stoichițoiu-Ichim, p. 11, 69.
- ¹⁰ Cuvântul provine din latina medievală, *rupta*, prin elipsă din expresia *via rupta* „drum rupt”, cf. *Le petit Robert, Dictionnaire de la langue française*, Paris, 2002, s. v.
- ¹¹ I. Frățilă, *Elemente de origine germană*, în „Lucrările celui de-al XII-lea Simpozion Național de Dialectologie”, op. cit., p. 150.
- ¹² D. Loșonți, *Toponime românești*, op. cit., p. 185.
- ¹³ D. Loșonți, *Toponime românești*, op. cit., p. 188.
- ¹⁴ K. Baldinger, *Teoria semantică*, Editorial Gredos, Madrid, 1977; A. Bidu-Vrânceanu, *Paradigmatic și sintamatic în semantică*, în „Limba română”, XXIX, nr. 1; Angela Bidu-Vrânceanu, Narcisa Forăscu, *Modele de structurare semantică. Cu aplicații la limba română*, Timișoara, Editura Facla, 1984; Idem, *Limba română contemporană. Lexicul*, Editura Humanitas Educațional, 2005; E. Coșeriu, *Pour une sémantique diachronique structurale*, în „Travaux de linguistique et de littérature”, Strassbourg, 1964, I, 1; Idem, *Vers une typologie des champs lexicaux*, în „Cahiers de lexicologie”, 1975, vol. XXVII, II; I. Coteanu, A. Bidu-Vrânceanu, *Limba română contemporană. Vol. II Vocabularul*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1975; Horst Geckeler, *Semantica estructural y teoria del campo lexico*, Editorial Gredos, Madrid, 1976; A. I. Greimas, *Sémantique structurale. Recherche de la méthode*, Larousse, Paris, 1966; L. Guilbert, *La créativité lexicale*, Paris, 1975; J. Lyons, *Éléments de sémantique*, Larousse, Paris, 1978; Georges Kleiber, *La sémantique du prototype. Catégories et sens lexical*, PUF, Paris, 1990; G. Mounin, *Clefs pour la sémantique*, Editions, Sghers, Paris, 1972; Vincent Nyckees, *La sémantique*, Belin, Paris, 1998; B. Pottier, *Vers une sémantique moderne*, în „Travaux de linguistique et de littérature”, 1964, II,1; *Semantica și semiotică*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981; Christian Touratier, *La sémantique*, Armand Colin, Paris, 2004.
- ¹⁵ Trebuie să precizăm faptul că unele lexeme sunt caracterizate prin ambele trăsături. Ori-când un „drum” natural a putut fi amenajat de către om, vorbirea păstrând același cuvânt și pentru situația lui naturală, și pentru cea supusă acțiunii omului.
- ¹⁶ Desigur, aici mai putem face diferențieri și în funcție de alți parametri, precum: drum simplu, fără marcaje: *alee*, *drum*; drum simplu, cu marcaje și cu o singură bandă pe sens: *drum*; drum lat, cu marcaje și cu două sau mai multe benzi pe sens: *autobandă*, *șosea*; drum lat, cu marcaje, cu două sau mai multe benzi pe sens și cu separarea direcțiilor de mers: *autostradă*; drum pe apă: *canal*, *șenal*; drum pe zăpadă: *pârtie*.
- ¹⁷ Vom prezenta schematic această situație într-un alt articol.